

Կը հրապարակուի մին Երկու անգամ.
 Գաճ. և Կիլիսիա Ե-ի Կէան
 Տարեկան գինն է 24 ղուրուշ
 Որ Երեսնամեայ 12 ղուրուշ
 Սէն հասար 40 Էրուշ

ԱՐ Ծ Ո Ւ Ի Կ ՏՆՐ Օ Ն Ո Յ

Որ Երկու Ե-ի Կէան Կարգադրութեան
 Դասը Երեսնամեայ Լրագրութեան
 Երեսնամեայ Կիլիսիա Ե-ի Կէան
 Լրագրութեան Կիլիսիա Ե-ի Կէան
 Կարգադրութեան Կիլիսիա Ե-ի Կէան

Բ. ՇՐՋԱՆ. ԹԻԻ 36

1865

ՓԵՏՐՈՎԱՆ 14

Սուրբ Աւետարան կամ Սուրբ մատենադարան
 ներ առնելը պահել, եւ բանիմը այլ բաներ:

Կարծեմք ամէն երկիրն ալ կ'գտնուին այս
 սովորութիւնք կամ անկարգութիւնք, որ կեր-
 պովմ ալ բարեպաշտութեան վնաս ու նախա-
 անք է. Բանի որ ի Ս. ան էինք, գի-
 տէինք մինակ այն տեղ կար. այլ ահա եւ
 արդ Տարօնոյ մէջն ալ կ'տեսնանք:

Թէ քաղաք տեղ, թէ գեղեր, հատ հատ
 տներ կան որ հրաշագործ սուրբ աւետա-
 րաններ կամ մատենքներ խաչեր ունին շուշ-
 փաներով փաթեթած ու պահած. որոց յուստ
 կուգան այս կողմէն այն կողմէն շատեր
 բարեպաշտներ. իրենց հիւանդութեանց կամ
 ծախորդ պատահմանց ժամանակներ, եւ
 շատեր խաչհամբոյր, շուշփայ, ու կերպկերպ
 նուէրներ կ'ընեն ուխտաւորներ:

Ս հաւատանք որ իրենց ուխտեւ խնդր-
 ուածքը կ'կատարուի շնորհիւ այն Սրբու-
 թեանց. եւ ի ձեռն իւրեանց ջերմեան
 դուրսեան. բայց կ'գայթակղինք տեսնալով
 այն սրբանուէր բաները տան տիրոջ ընտա-
 նեաց եւ զաւակաց վրայ իբրեւ զարդ,
 կամ իրեն համար իբրեւ պէտք կ'աւնու ու
 կ'գործածէ. եւ այն Սրբութիւնք, որ
 յատուկ սուրբ տեղի կ'խնդրէ եւ պէտք է
 իրեն. տանմը անկիւն ծուխի մուխի փոշ-
 ւոյ եւ աղտոնութեանց ու անպատուութեանց
 մէջ կը պահուի:

Սեբ շատ անգամ հետաքրքիր եղած
 ենք, եւ լսած ու ստուգած ենք որ այսպի-
 սի տներ չեն զօրանար. թէ եւ առժամմը
 կը ծաղկին. բայց վաղաժամ կ'իջանան.
 որդիք կը մեռնին. ստացուածքը կ'ըքանան.

տաւարներ կ'ստակին. շատերը ցաւագոր-
 կը լինին. վերջապէս կերպովմը պատուհաս
 կընդունին այն Սրբութեան երեսն, զոր
 կըպահեն ի բժշկութիւն հաւատացեալոց,
 բայց բոլն առ իշահ ինքեանց, եւ ոչ յար-
 փանքմը եւ ոչ պաշտօնմը երբեք գոնէ մա-
 տուցանելով նոյն Սրբութեան:

Սորա նշան այս անցեալ ամառն պատա-
 հեցաւ. Չուխուրայ Արտօնք գիւղի մէջ
 Յովակիմ վարդապետի տունը հրաշա-
 փործ սուրբ խաչմը կայ. որում շատ ուխ-
 տաւորք կերթային. եւ շատ շահ կ'ընէր
 Յովակիմ վարդապետի տղային. Սա տղան,
 կ'պաւսէն, իրիկունմը իր տան դրանքով ողջ
 ու առողջ կ'անգնած տեղը, իր պատուհասք
 կ'կրէ յանկարծ գետին զարնուելով ու մեռ-
 նելով. 29 կամ 30 տարեկան:

Ետնց տանը եղած սուրբ խաչի համար
 կրօնէ թէ ուր որ տարերեն, թաւեր ու ե-
 կեր իր տեղը. բայց ամէնքն ալ կ'սենթեմ
 էրսեն. տանիլը կամ թուղի գալը տեսնողմը
 կայ ոչ: Այս բանը ուրիշ տուններ եղած
 աւետարաններու կամ մատենքներու համար
 ալ գրեթէ ամենէն լսած ենք. Սա մեզ
 սոսկ համբաւ միէ հաներ են, եւ այսու թէ
 իրենց տան մատենքի հրաշից հաշակը մեծ-
 ցուցեր են, եւ ուխտաւորները շատցուցեր
 են. եւ թէ տանիլ ուզողները վախճուցեր
 են. (Թէեւ իբրեւ հրաշք կ'հաւատացվի.)

Եւր այս պատճառները խօսեցանք մեզ պատ-
 ժօղին. պատասխանեց «Ուրեմն ինչո՞ւ հա-
 պա քրդեր չեն կրնայ գողնալ տանիլ. մա-
 նաւանդ Արտօնաց Յովակիմ վարդապետի
 տան մատենքք. զոր շատ անգամ քրդեր
 թալլեր, վրայի շուշփաներ, կամ նուիրուած
 արծաթի ու ոսկւոյ կտորներ տարեր են:

բայց մասունքը չեն կրցեր տանիլ : Այն-
մարտ խօսք. բայց ցաւելու արժան :
Անոր համար չեն տանիր, որ իր տեղը մնայ,
եւ ամէն ժամանակ բան ժողովէ իրենց հա-
մար, ու գան տանին :

Ահա ուրեմն, մեք գիտէինք թէ, միմակ
տան տէր եւ իւր ընտանիքը կ'աւելնին.
բայց արդ. քրդերն ալ շահ կ'ընդունին ե-
ղեր :

Ախր Ե որ Ամսոյ հանգուցեալ
Աւաղնորդ բարեխառնակ Պարթիէլ սրբա-
զանն ազգին եւ եկեղեցւոյ զանազան բա-
րեկարգութեանց հետ դայր եւս օտահանեց.
որ ինչ տուն մասունք, խօսք, կամ աւետա-
րան կ'գտնուի, ժողովն տանին ի յարկի սր-
բութեան ի մէջ եկեղեցեաց հանգուցա-
նեն : Եւ այս կարգը ժողով. բաւական
ժողովեցան, բայց դարձեալ ձեռքից մնա-
ցին ու կ'մնան :

Եւս կարեւոր բարեկարգութիւն էր
այս, եւ երանի թէ ամէն վիճակի առաջ-
նորդ իր թէմի մէջ գտնուածները ժողովել
ու եկեղեցիներ եւ վանքերը տանիլ տար :

Այն կայ որ չեն ընկեր : Սենեք կըսեն
թէ, առաջնորդաց ալ շահուց մասն կ'հանկի,
անոր համար կ'թողուն : Սենեք ալ կ'տան
թէ Աւաղնորդներ դրաղուած լինելով ալ
եւ ալ խնդիրներով ու դորձքերով մնա-
ւանք շուտ շուտ փախուսէր իրենց վիճա-
կէն, անփոք ըլլած են : Եւ հոս ալ հա-
ւանական են :

Ինչպէս մի փոքս կուգայ. այս առթիւ
պատմենք : Ամսոյ այգեօտանեաց թա-
ղերու մէջ հաշակաւոր Աւետարան մի կայ
աշխարհական մարդու մը տուն : Թաղաւոր
Աւետարան կըսեն, ուխտաւորներ սնդա-
կան են անոր :

Աստուծոյ աւագամը Յանիւսներ
եկեղեցւոյ տէր Պողոս քահանայի հետ մեք
ալ գնացինք անդ. զոր տան տէրը հրաւիրեց
էր ուխտաւորաց համար Աւետարան բա-
նալ եւ կարգաւ : Հարկերն աւելի կա-
նաք, աղկիւնք ու աղայք էին ուխտաւոր-
ներ. ամէնն ալ զարդուց զգեստ հագած.
քանզի այսպէս է սովորութիւն Հայաստան-
ցեաց, ուխտ կամ վանքեր գնալու ժամա-
նակ կ'զարդարուին : Եւր քահանայն Ա-

ւետարանը հանեց ու կարդաց. փարատեա
ղցաւ. եւ ալ աղօթքներ կատար. ահա
կ'սպոյտ հալաւ հագած պառաւ կնիկմը.
որ թեւերն ալ մահաեփի պէս նիշած էր,
բայց Արուստղէժ գնացած չէր. ու Ա.
Արդարեւ կըսէին. զարկաւ գետին, փր-
կաց. այլադունեցաւ. քանիմ րօպէ պա-
պանձեցաւ. այս քանի վրայ այնպէս սոռ-
կումը ու ճիշ բռնեց ներկայ ուխտաւոր-
աց. եւ ալ քան զիրենք շատ վախցայ :
Բայց տէր Արդարեւ երեսն կ'մպտար, եր-
եսն զարագին կ'փոխէր կերպարները.
վերջապէս որանք սովորէին, մօտիկցան : Ա.
Արդարեւ քրդ ծուկի չօքան. ու երկու
զարկ կ'երայնէր կ'հարցունէին. որի կու-
գէ, որ իմ մարտը տայ : Ա. Արդարեւ
լաւ կ'աւանջար գտնենք ալ. լաւմալ գի-
տեր էր. եւ այժմ եւս մերթ ընդ մերթ
աչքերը բաց խաւի կաներ. եւ իւր հոգւով
կ'արտապահէր. ու Աւագութեան խաթման
վիդեղ (տակ է) կուգէ իմ աղան... ու
Աւագն խաթմանն սիլիգիլ (արծաթա-
պարանջան) կուգէ իմ աղան... ու Կար-
կիլ խաթմանն գոլպարը (մարդակէ շար-
ուած բաղպան) կուգէ իմ աղան... ու եւ
այլ տանեալ քառ պատշաճին քանքը կու-
գէր. որ մարտա տայ, կըսէր : Եւ կուտա-
րին խղճալիք, ամենայն շերմեանդու-
թեամբ : Ա. Արդարեւ կ'հասկնայր զեւ
եւ կուգէր շարունակել, քանի տէր Պողոս
վերջուց հարախալ մեկ երկուք իշաւ : Ա.
Արդարեւ թիկանց վրայ. որտալովք եւ
ստատիւմը. երրորդէր եւ շարունակէր պի-
տի հարաւածը. փրկութեամբ եւ փրկածն այն-
պէս ժէր ժիր ելաւ փախաւ. որ Ե. Աւե-
տարանի հրաշքներէն մեծը այս համարուե-
ցաւ :

Ահա այսպէս, տեղ տեղ ալ այսպիսի բա-
րեքաներ կ'դահեն մասունքը կամ աւետարան
պահպաններ. որոց մօտիկովք քաղում ինչ կ'շա-
հին : Եւ այսպէս սրբութեանց ճշմարիտ
հրաշք եւ հրաշագործութեանց հետ, այս-
պիսի մօտեկան եւ փառքեաց միջոցներ ալ ի
գործ կ'ընեն. որ բոլորովին գայթակղելի բան
է :

Իսկ թէ ինչպէս եղեր է որ այս հրաշ-
գործ աւետարաններ. սուրբ խաչեր. կամ
սուրբ մասունքներ ինկած են այնպիսեաց

ձեռքը. եւ եղած են իրենց իբրեւ սեփհա-
կան ժառանգութիւն եւ շահուց դուռը .
երկու պատճառ կ'գտնանք մեք :

Ա. Անքեր եւ եկեղեցիներ շատ ան-
գամ թալիսուած են քրդերէն . վերջը նոյն
քրդեր ինկեղեցեաց գիրքեր կ'ամ մատուցե-
նէր ընդամ ծախած են գարձեալ նոյն հոյ-
ոց. եւ սակօղ պահերէ իւր տուն . ինչպէս
շատ տեղ հին ձեռագիր Աւետարանի կ'ամ
որիշ գրոց յիշատակարան կարգացած եմ
պատկոյն :

Երկրորդն է. փոփոխութիւն կ'ամ վարդա-
պետը վանքէն՝ նոյնպէս քահանայը եկե-
ղեցիէն՝ խաչ, մատուց . կ'ամ աւետարան
փոխուցած իրեն պահած կ'ամ սեպհականս
ու դ'նացած իր տուն մեծած է եղեր . եւ
գաճը մնացիւ է տան ժառանգութիւն :
Այս տաճոս կըստուգվի . բանի որ այլ Ար-
թուրեանց տէր համարուած շատերը՝ տէր-
տէրի կ'ամ վարդապետի գարմ են :

Այս տեղնայ բան ունիմ պատմելու :

Երկու տարի յառաջ Աւետարան Արտոնք
գիւղը պատահեցանք Ս. Զննչեան ութօ-
րեցն էր . չորս քահանայ կային այս գեղը .
ժամ չէին ասեր . ժողովուրդ գանգատեց թէ
Ս. Զննչեան օր պատարագ ալ չմատուցին .
երբ պատճառը պիտի հարցնէինք, եւ ահա
քահանայը եզուն հինգ . ասուցմէ մէկը ծեր
էր, մարդու տեղ չէին գնիր : Ս. թէ կու-
ղէք իմանալ ալ թէ այս հինգ քահանայն
քանի տուն ժողովուրդ ունէին, 25 կ'ամ 30
տուն :

Պետի բազմութիւնը լեցուաւ մեր նս-
տած սենեակը . ու անմիջապէս իրենց սովո-
րական կ'իւն սկսան քահանայից հետ . Քա-
հանայքն ալ իրարու հետ . մէկ անդառմե-
ն անկարգ տեսարան . անարգ խօսակցու-
թիւն եւ անհասկնալի վէճմ էր բացկեցաւ .
տնեց քանիմ ժամ :

Տէրտէրի մէկը ձառոց տարեր էր իր
տուն, չէր բերեր յեկեղեցի . միւսը շարա-
կան . մէկն ժամագիրք . մէկուն աւետարան .
եօկ օմենեն ճարտար եւ իբր թէ աւագ
քահանայ էր տէր Պատարագ ժամարա-
րի զգեստ . արմաթեայ ոսկեղօծ ախիւր եւ
խալը տարեր էր իր տունը : Քողովուրդ
իբրեւ իրաւաճի կ'ըողքէին քահանայից

դէմ . քահանայից պատասխանը ալ եւ այլ
էր . մէկ զմէկ կըպատճառէին . եւ առ
ժողովուրդ միայն զայս բան իբր իրաւացի
կ'սուէին . թէ խուճի ու մամ չունիք . չէք
առներ . ժամ ու պատարագ ինչով սնենք :
Ի վերջ բոլոր միասին պատարագ տէր Պատ-
արի վրան . թէ սկիհ . խաչ . եւ այլ
արթութեանց սղասներ ինչպէս կը տանին
գնեա տուղ : « Այ . Զոր . » պատասխա-
նեց տէր Պատար . ամենայն պատգու թեմա .
« Այն ձեզ ինչ . եկեղեցւոյն ինչ . ես գնա-
ցեր եմ թէ ֆիզու . կողմ ժողովք եմ արեր .
չինել եմ արեր . եւ ահա իմ անունն է վը-
րան պրտուած . իմն է » :

— Սկիհ տանդ համար ընծայէք են թէ
եկեղեցւոյն : « Իսկ այնքան փարա , եւ ու-
րիշ բան բերիւ կերար հերիք չէր . գործ եկե-
ղեցւոյ անունով ժողոված էիր . սկիհ ու խա-
չքն ալ կուտես : » Եւ վստահ չէ . . .

— Զգեստներ ինչու ես տարեր :

— « Իբր նախնեաց տաւած յիշատակ
չէ . ձեզ ինչ » : Յիշատակ եկեղեցւոյն է :

— « Եւ այդ եկեղեցւոյ տէրը ես եմ . . .
Եւ այլ շատ երկուս ու անկարգ խօսքեր .
վերջապէս չիրցան ասեր էին . այդչափ հա-
ճեցաւ թէ , Երբ պատարագ լինի կ'երեւի
ու դարձեալ կ'տանին :

Այս կողմի շատ տէրտէրներ ամբարտաւան
ուճին կերթան ամեն տարի ժողովքի առկն
ունկին միամտաց մէջ . եւ ինչ որ ժողովն .
այսպէս կ'սովորականեն իրենց : Դասերն
ալ խաչը իբրեւ մատուց չինել կուտան կը-
տանին . եւ այսինչ վանքի համար ժողովք
կընեմ , կըսեն , այս ալ այս ինչ արդոյ մատուցն
է . ինչպէս կ'ուն յիշեալ տէր Պատար . Ս-
հարօն վարդապետի հետ այս աշխան գնա-
ցեր են Սլէյտ . երբեւ սուրբ կարապետի
փանդիս ժողովարար . . . Ս' անտէր աշ-
խաչ . մոլորեալ հօտ . . . :

Աղթամարոյ վիճակ փութեալ կ'ամ պատահու-
Ա. Իտորի վանք կայ : Երկուս եւ Ս' անայ
Առաջնորդի թէճը Տիրամօր վանքը : Երբեքն ալ
հաշտեալ եւ հրաշալի վանքեր են . երկուցն
ալ աշխարհականներ կ'տիրեն , Դո . թէ կու-
նից երեսը ամեն տարին 20 կ'ամ 25000 շի կու-
նուն Աղթամարոյ կ'ամ զիկոսեն ծախու . եւ

վանքի բոլոր եկամտից կտրիւն այն երես առ
նոց աշխարհականմբ . ուխտաւորներէ շատ ար-
դիւնք եւ խոստմունք կ'զոյակայ . նաեւ տա-
րին բոլոր ժողովարարներ ունի աշխարհական
կարգէ , որք վիճակներ կ'ըջնին կ'ժողվեն
խոստմունքներ , մատաղներ եւ այլն :

Իսկ Տիրամայր վանքը բոլորովին նոյն գեղա-
ցւոց սեփական է . ամէն տարի Պարսկաստա-
նէն եւ մերձակայ գաւաւններէն բազմաթիւ
ուխտաւորներ կ'ուգան . չափազանց նուէրքներ
կ'բերեն . եւ գեղացիք անպակաս են Պարսկաս-
տանի Ռուսաստանի եւ Տաճկաստանի հայոց գե-
ղերը , ժողովարարութիւն կ'ընեն . եւ ինչ որ
ուխտաւորներ բերեն , կամ իրենք ժողվեն ,
բոլոր իրենց սեպհականէ . տեսնալու է նոցա
տան կահ կարասիներ , եւ իրենց , մանաւանդ
կանանց՝ զարդարանքներ : Չգիտեմ սոքա ալ
իրենց վիճակաւորին բան կուտան , թէ Ս . Տե-
րամօր կապալէն , որ զիրենք ազատ կ'պահէ .
այսքան տարի իրենց վրայ դիտողութիւն ըրող ,
սաճման կամ բարեկարգութիւն գորող , կամ դու-
նէ այն վանքի մէջ վարդապետմը դրող չէ . եւ
զեր : Ըյս երկու վանքի պատմութիւն եւ
խորհրդածութիւն երկար է . կ'թողունք այլ
պատեհութեանմբ . առ այժմ իբրեւ օրինակ
ի մէջ բերինք :

Ուրիշ անգամ պիտի գրենք նա եւ թէ ի՞նչ
են այն թուխմանուններ : Ի՞նչեն այն սուրբ
ճառեր կամ մացառներ . որոց ուխտի կերթան
շատեր եւ լաթերու կտորներ կ'փաթթեն ա-
նունց ոստերու վրայ : Ի՞նչէ Ս . Եւթովայ վանուց .
եւ Հոգւոց վանից արջերու գերեզմաններ :
Ի՞նչ է Սուրբ Կարապետի վանուցս փոշեհան
կաղ գեւը . եւ ի՞նչէ նման անին՝ Հոգւոց
վանուց՝ Վառարթ խաթուն ըսուած փոշեհան
ստատանն . եւ այլն եւ այլն :

ԵՄԵՆ ՆՄԵՆՐ, ՆՈՅՆՐ, ՉԷ

..... Բարեկամ . . .

Բայց ո՞ւր փնտռեմ որ գտնամ ,

Վձէն ժպիտ որ տեսնես

Ընկիւղ սրտէ չկարծես :

Ո՛հ , չէ՛ չըկայ սիրական

Երկրիս վրայ բարեկամ :

() ր մի զուարթ երեսով

Կմտենայ նա քու քով ,

Հազար ու մէկ հաւաստիք

Սիրոյ լինին աւերիք :

Ո՛հ , չէ՛ չըկայ սիրական
Երկրիս վրայ բարեկամ :

() ր մի անոյշ խօսքերով

Իբր Դսի քեզ ի բով

Կրննէ ու կ'փորձէ ,

Խորհուրդներդ կ'ծրծէ :

Ո՛հ , չէ՛ չըկայ սիրական

Երկրիս վրայ բարեկամ :

Ուրախութեանդ մէջ շատ մարդ

Կրնաս գտնել քու համբարդ ,

Երբ գէշ օրեր յաջորդէ

Ո՛վ կուգայ քեզ կըփնտռէ .

Ո՛հ , չէ՛ չըկայ սիրական

Երկրիս վրայ բարեկամ :

Հաս հեղ սիրոյ մէկ նայուած

Օքեզ կրնէ անկասկած ,

Ուրախութեան քու միջոց

Ո՛հ , կըքնէ իրեն ծոց :

Ըրդեօք պիտի չըդռնամ

Ինձ սրտակից բարեկամ :

() ր մի՛ լռի իւրովի

Թէ սա անկեղծ սիրտ ունի ,

Երբ սիրալիր շարժումով

Կուգէր մեղմել իմ վեղով :

Կարծեցի թէ սիրական

Եր նա ինձի բարեկամ :

Տուի իրեն իմ գաղտնիք

Ստածելով երկնիզ չիք ,

Բայց ասիկա ո՛հ զանի

Ինձի ըրաւ թշնամի :

Ուշ իմացայ սիրական

Բնաւ չըկայ բարեկամ :

Լսեց ինչ որ՝ գիտէի ,

Ըսաւ ինչ որ ունէի ,

Եւ այս այնպէս սիրաբոյս .

Ինչպէս Յուդան առ Յիսուս՝

Չէր նա ինձի սիրական

Ըյլ իւր անձին բարեկամ :

(Սիութիւն . 1862 : Թիւ 14 :)

Խմբագիր Գ . Սրուանձաւանց ,

Ղեւ , Ս . Լլրծուոյն .